

Egyházüldözők arcképcsarnoka

Az egyházakkal szembeni elhárítás vezetői, 1945–1956

I. rész

Bevezető

Tanulmányomban igyekeztem összegyűjteni azon tisztek életrajzát, akik a pártállami diktatúra által működtetett politikai rendőrség egyházakkal szembeni elhárítását 1945 és 1956 között irányították.¹ Csak azoknak ismertetem az életpályáját, akik a korszakban az egyházi elhárítás vezetői voltak, vagy – bár alacsonyabb beosztásban dolgoztak – megbízást kaptak ezen szervezeti egység vezetésére. Így a vezetőhelyettesek, csoportvezetők nem kerülnek bemutatásra.

A tanulmányban olvasható életpályákat nem biográfiai, hanem az archontológia keretein túl nyúló prozopográfiai szempontú megközelítéssel tárgyalom.² A prozopográfia – ahogy Engel Pál megfogalmazta – személyi adattár összeállításához használt kutatói módszer, amelynek *„tárgya sohasem egy személy, hanem mindig személyek meghatározott köre. Ezt a kört a történész választja ki egy, esetleg több ismérv alapján, amely(ek) valamennyi személyre nézve közös(ek)“*.³ Így tehát a prozopográfia egy tágabb lehetőséget kínál az archontológiához képest, mivel nem csak a meghatározott személy(ek) szigorúan vett hivatali tisztségét és annak viselési idejét mutatja be, hanem összegyűjti a származásra, iskolai végzettségre és a hivatali pályafutásra vonatkozó adatokat is.⁴ A tisztekre vonatkozó adatok összegyűjtése mellett a szervezeti egységek jelöléseinek változásai miatt a könnyebb követhetőség érdekében röviden bemutatom az egyházi elhárítás szervezettörténeti változásait is.⁵

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött, a politikai rendőrség nyílt, illetve titkos és szigorúan titkos állományú tisztjeivel kapcsolatos személyi iratok összesen több mint 150 iratfolyóméternyire rúgnak, ami elsősorban soknak tűnik. Az itt bemutatandó tizenöt tiszt közül azonban csak kilencnek van meg a személyi gyűjtője, a többiek hivatali pályáját a dossziékban található jelentések alapján olvasható beosztásukból, illetve a belügyi parancsok alapján próbáltam feltérképezni. Mivel a személyi anyagokban csak kevés adat található személyiségükről, családjuk életéről, munkatársaikhoz való viszonyukról, szándékosan kihagytam minden olyan adatot, amely ezekre vonatkozott.

1945, majd 1948 éles cezúra a magyar történelemben. Magyarország a vesztes oldalon fejezte be a második világháborút, így az addigi uralkodó társadalmi csoportok helyzete megrendült. A szovjet megszállás alá került országban a lakosság egy demokratikus fordulat reményében kezdett az újjáépítésbe. Az 1945-ös választások utáni koalíciós kormány a régi struktúrák lebontását, új, demokratikus politikai rendszer kiépítését ígérte. Azonban a megszálló szovjet csapatok segítségével köszönhetően a Magyar Kommunista Párt (MKP) a hatalomból kiszorítva ellenfeleit, egyeduralmat épített ki, majd az 1948-as fordulat évét követően Magyar Dolgozók Pártja (MDP) néven egypártrendszerű diktatúrát hozott létre. A politika színpadán az MDP számára egyedüli ellenfélként ekkorra már csak az egyházak maradtak.

Az egyházak évszázadokra visszanyúló társadalmi beágyazottsága, oktató-nevelő tevékenysége, hatalomtól független külföldi kapcsolatai mind-mind vörös posztó volt a kommunista vezetők szemében: hiszen számukra a vallásossággal szembeni materialista világnézet képviselte a haladást. A velük szemben állókat a népi demokrácia

ellenségének, „reakciósnak” bélyegezték meg.⁶ Ahogyan azt Rákosi Mátyás, még MKP főtitkárként egy 1948. január 10-én a párt funkcionáriusai számára tartott értekezleten megfogalmazta: „...a demokrácia ez évi feladatai között ott van az egyház és a népi köztársaság viszonyának rendezése. [...] Meg kell szüntetni azt a tarthatatlan állapotot, hogy a magyar nép ellenségeinek zöme az egyházak, elsősorban a római katolikus egyház palástja mögé búvik. [...] A magyar demokrácia eddig minden problémát megoldott. Amikor napirendre tűzi, végezni fog azzal a reakcióval is, mely az egyház köntöse mögé búvik.”⁷ A koalíciós kormányzás időszakában a végrehajtó hatalom célja az egyházakkal kapcsolatban még az államtól való elválasztásuk, a szeparáció, a felekezeti egyenjogúság biztosítása, az egyházak szabad működésének lehetővé tétele volt.⁸ A kommunista pártállam szándéka szerint azonban az egyházakkal szemben – közülük is, híveik számaránya miatt, elsősorban a katolikus egyházzal mint a „klerikális reakció” képviselőjével szemben – harcolni kell, ezért egyházpolitikájában azok megsemmisítését vagy legalábbis működésük ellehetetlenítését tűzte ki végcélul.⁹

Az állampárt is érezte, hogy ennek megvalósulásáig hosszú út vezet. Ezt jelezte az MDP Központi Vezetőségének (KV) 1950. június 1-jén a „klerikális reakció elleni harcról” hozott határozata, melyben az egyházakkal szembeni fellépés fokozását, a teljes ellenőrzés megvalósítását tűzték ki célul. Mindez elsősorban a katolikus egyház ellen irányult.¹⁰ A vallási ügyek igazgatása 1951-ig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumon belül a vallásügyi főcsoport, majd ezt követően az 1951. évi I. törvénnyel felállított Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) feladata volt.¹¹ Az ÁEH-nak kellett gondoskodnia a pártvezetés szintjén kialakított egyházpolitikai koncepciók, döntések végrehajtásáról és végrehajtásáról.¹² Az állampárt egyházpolitikájának végrehajtásában a különböző állami és társadalmi szervezetek közül a mindig kommunista vezetésű, többször átszervezett, kezdetben a Belügyminisztérium (BM) szervezetében, az 1950 és 1953 közötti időszakban önálló szervként, majd 1953-tól ismét a BM keretein belül működő politikai rendőrségre jelentős szerep hárult.

Az egyházi elhárítás és vezetői

A politikai rendészeti osztályok

Magyarország nyugati területein még zajlott a második világháború, amikor Debrecenben 1944. december 21–22-én létrejött az új törvényhozó és végrehajtó hatalom, az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány, amelyek első intézkedései a közrend és a közbiztonság helyreállítására irányultak. A szovjet segítséggel újjászervezett államrendőrség fő feladata a demokratikus államrend helyreállítása, megszilárdítása és a közbiztonság fenntartása volt.¹³ Az államrendőrséggel egy időben indult meg a politikai rendőrség szervezése is.¹⁴

1945. május 10-én jelent meg az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete, amely feloszlatta a csendőrséget és megalakította a Magyar Államrendőrséget. E jogszabály írta elő a politikai rendészeti osztályok felállítását a belügyminiszter által közvetlenül felügyelt rendőrség szervezetén belül. A rendelet valójában csak törvényesítette a Péter Gábor vezette Budapesti Főkapitányság és a Tömpe András irányította Vidéki Főkapitányság politikai rendészeti osztályának működését.¹⁵ Fő feladatuk – nemzetközi kötelezettségként is – a háborús és népellenes bűntettek elkövetőinek felkutatása volt, de emellett különös figyelemmel kísérték azon személyek vagy szervezetek tevékenységét, akikre az MKP vezetése „a demokrácia ellensége” bélyegét rásütötte.¹⁶ Azonban akkor még nem tartozott az egyházakkal szembeni hírszerző és elhárító munka a Magyar Kommunista Párt által kézben tartott Politikai Rendészeti Osztályok (PRO) deklarált feladatai közé.¹⁷ Legalábbis erre utal a Péter Gábor által kiadott 10/1945. számú utasítás és a 47/1945. számú körölvény, amelyek közül egyik sem írta elő a nyomozó főcsoportok számára meghatározott szakfeladatok között az egyházak tevékenységének figyelemmel kísérését.¹⁸ Mindez nem jelentette azt, hogy egyházi

személyek nem kerülhettek volna a nyomozók látókörébe, hiszen például Mindszenty József megfigyelése esztergomi érsekké történt kinevezésétől fogva letartóztatásig folyamatos volt.¹⁹

Az említett két politikai rendészeti osztály feladatai között nem található nevesített formában az egyházak – ahogy a korszakban fogalmazták, a „klerikális reakció” – elhárításának tevékenysége, ezért szervezeti egységet, így vezetőt sem lehet ezen időszakra megnevezni. Feltételezhető, hogy az intellektuális vonatkozású politikai bűncselekmények felderítését végző Budapesti PRO „G” főcsoportja nyomozhatott az egyházi személyeket is érintő ügyekben.²⁰ Ennek vezetője 1945-ben Ákos Miklós rendőr nyomozó százados volt, aki szakcsoportvezetőként több, egyházakkal kapcsolatos jelentést szignójával látott el.²¹ Ákos 1911-ben született Budapesten Adler néven, 1938-ban tett érettségi vizsgát. Kezdetben újságíróként dolgozott, majd ifjúsági kalandregények és detektívtörténetek írásából élt.²² Sajnos titkosszolgálati pályafutásáról nem sok adat maradt fent a politikai rendőrség irataiban. Egy 1954-es tanúkihallgatási jegyzőkönyvből mindössze annyi derül ki, hogy kispolgári családban született, kereskedelmi érettségit tett és a jegyzőkönyv felvételekor az MDP-nek és az Írószövetségnek is a tagja volt.²³ Kihallgatásán elmondta, hogy 1945-ben a budapesti PRO intellektuális „G” csoportjánál dolgozott előbb csoportvezetőként, majd főcsoportvezető-helyettesként, végül főcsoportvezetőként. A politikai rendőrségtől 1949-ben szerelt le őrnagyi rangban.²⁴ Ezt követően – állandó anyagi gondokkal küzdve – Székesfehérváron, a Fejér Megyei Iparcikk Kiskereskedelmi Vállalat Piac téri üvegboltjában dolgozott. A jobb megélhetés reményében mindenét pénzzé téve családjával együtt 1956-ban elhagyta az országot, és Izraelben telepedett le.²⁵ A politikai rendészeti osztályok tisztjei közül mást, aki az egyházak működését figyelemmel kísérő, annak ellenőrzését irányító feladatot látott volna el, még nem sikerült azonosítani.

Az Államvédelmi Osztály

Rajk László belügyminiszter 1946. október 6-án megjelentetett rendeletével a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályát beolvasztotta a Péter Gábor vezette budapesti PRO-ba, amelynek elnevezése Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztály (ÁVO) lett.²⁶ Az így létrehozott Államvédelmi Osztály feladatai között már dokumentálható az egyházakkal szembeni fellépés.²⁷ Az ÁVO szervezeti felépítéséről egy 1948. július 6-án készített jelentés tanúskodik. Eszerint hat alosztály működött Budapesten, közülük a III. alosztály végezte az egyházakkal szembeni elhárítást. A huszonkilenc főből álló alosztály feladatkörében „az egyházi vonalról információk beszerzése, tájékoztatás pl. püspökkari konferenciákról, az egyház szándékainak idejekorán való jelentése” is szerepelt.²⁸ Emellett az alosztály az egyházi tevékenység valamennyi területén gyűjtött információkat az általuk ellenségesnek minősített személyekről, csoportokról, és végezte az egyházi kémkedés elhárítását is. Ezt támasztja alá egy 1969-ben készített emlékeztető, amely az 1947–48-as évekre vonatkozóan az ÁVO III. alosztálya feladatköréiként jelöli meg az egyházak megfigyelését, a róluk való adatgyűjtést.²⁹

Az III. alosztály első vezetője Décsi Gyula államvédelmi őrnagy volt, akit a két PRO egyesítésekor nevezhettek ki, október folyamán.³⁰ Décsi 1919. január 28-án született Szentgotthárdon. A Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett jogi diplomát, majd ügyvédjelöltként a Pénzügyi Központ jogügyi osztályán dolgozott.³¹ 1943-ban belépett a Kisgazda Pártba, majd kapcsolatba került az illegális kommunista mozgalommal. 1944 végén az októberben létrejött Magyar Kommunista Párt tagjelöltje, majd tagja lett. 1945 elején rövid időre a Szikra Könyvkiadó és Nyomda vezetőjévé nevezték ki.³² Ezt követően, 1945 márciusában került a politikai rendőrség kötelékébe.³³ Forráshiány miatt sajnos nem lehet pontosan rekonstruálni a budapesti PRO-n töltött időszakát. A 61/1946. számú napiparancs szerint annyi bizonyos, hogy március 16-án az I. alosztálytörzsben végzett nyomozói feladatot.³⁴ Szakmai tudását

jelzi, hogy a politikai tisztek számára tartott bűnügyi tanfolyam záróvizsgáján ő is részt vett az egyik vizsgabizottság munkájában.³⁵ Jól végzett munkája elismerésül Tildy Zoltán köztársasági elnök 1946. május 11-ei rendeletével a „Magyar Szabadság” érdemrend ezüst fokozatát adományozta neki.³⁶ Décsit július 27-én áthelyezték a II. osztálytörzshöz,³⁷ amely a politikai nyomozómunka mellett a fogdaügyekkel is foglalkozott.³⁸

A III. alosztály létrejöttének és Décsi vezetővé való kinevezésének pontos dátumát nem ismerjük, de az tudható, hogy a 232/1946-os számú napiparancs őt és az alosztályvezetői poszton utódját, Tihanyi Jánost október 14-én már az alosztály tagjaként említi.³⁹ Décsi 1947. március 6-ig irányította az alosztály munkáját, amikor is Péter Gábor, az ÁVO vezetője felmentette tisztségéből, és a VIII. alosztály vezetésével bízta meg,⁴⁰ amely a nyílt nyomozásokat, azaz a vizsgálati eljárásokat végezte a népbüzségségi kirendeltséggel együtt.⁴¹ Ezen tisztségében is sokszor került szembe egyházi személyekkel, és igyekezett kíméletlenül végrehajtani a párt és az államvédelem vezetése felől érkező parancsokat.⁴² Décsi utasítására vertek meg például több személyt a Pócspetri-ügy kivizsgálásakor.⁴³ 1948. december 26-án az ő vezetésével tartóztatták le Mindszenty bíborost Esztergomban, és kezdték meg kihallgatását az Andrassy út 60-ban.⁴⁴ A Rajk-per lezárultával Décsi – sok más államvédelmi vezetővel együtt – „jól végzett munkájáért” jutalomban részesült.⁴⁵ Kádár János belügyminiszter előterjesztése alapján kiváló szolgálatteljesítése elismerésül megkapta a Magyar Köztársaság Érdemrend arany fokozatát, és soron kívül előléptették ezredessé.⁴⁶ 1950 júniusáig szolgált az államvédelem kötelékében.⁴⁷ Ezt követően igazságügyi államtitkár, majd az igazságügyi miniszter első helyettese és végül 1952. november 14-étől a tárca vezetője lett.⁴⁸ 1953. január 16-án őrizetbe vették a leváltott Péter Gábor és más volt államvédelmi vezetők ellen indított koncepciók eljárásban, és mint negyedrendű vádlottat decemberben kilencévi börtönbüntetésre ítélték,⁴⁹ ami az 1957-es perújítás során nyolc év szabadságvesztésre módosult.⁵⁰ Végül ezt felezve, a börtönben eltöltött időt beszámítva még ebben az évben szabadlábra helyezték. Ezt követően az Akadémiai Kiadónál dolgozott, ahol a Szótárszerkesztőséget vezette. 1980. szeptember 18-án halt meg Budapesten.⁵¹

Péter Gábor kinevezése alapján Décsi helyét a III. alosztály vezetői tisztségében 1947. március 6-án Tihanyi János rendőrnnyomozó főhadnagy vette át.⁵² Tihanyi 1922. május 31-én született Budapesten. Édesanyját kétéves korában elvesztette, édesapja fuvaros volt. 1940-ben érettségizett. Kifutófiúként kezdett el dolgozni, de 1943. október végén behívták munkaszolgálatra. 1944 végén rövid ideig egy sütődében volt segédmunkás. 1945 februárjában lépett be az MKP-ba.

Tihanyi 1945. február 11-én került a politikai rendőrség állományába.⁵³ 1946 áprilisában a Budapesti Politikai Rendészeti Osztály B/5-ös szakcsoportjában dolgozott,⁵⁴ amelynek a források tanúsága szerint feladatkörébe tartozott az egyházi személyek megfigyelése.⁵⁵ Kiváló munkájáért Péter Gábor 1946. április 30-ai napiparancsában nyilvános dicséretben részesítette.⁵⁶ Tihanyi saját maga által írt életrajzából kiderül, hogy – bár a szervezeti egységet nem nevezi meg – gyorsan haladt fölfelé a politikai rendőrség ranglétráján; 1945 decemberétől csoportvezető, 1946 júniusától főcsoportvezető volt.⁵⁷ Visszaemlékezése szerint még ez év októberétől alosztályvezető-helyettesé nevezték ki, majd 1947 márciusában alosztályvezető lett.⁵⁸ Mivel 1946. október 14-én már a III. alosztályon szolgált, valószínűleg ennek lehetett a helyettes vezetője. Szakmai tudásának elismeréseként 1948 júliusában a Rendőrakadémián az államvédelmis tisztek számára indítandó szakirányú továbbképzésben rábízta az egyházakkal kapcsolatos előadások megtartását. Az ekkor már századosi rangú Tihanyi számára húsz órát jelöltek ki a tervezett tantervi keretben, ám a Dzerzsinszkijről elnevezett tanosztály hallgatói számára az oktatás beindítására csak 1949-ben került sor.⁵⁹ Alosztályvezetői pozícióját 1948. szeptember 20-áig töltötte be. Péter 20/1948. számú napiparancsával felmentette tisztségéből, és a XIV. (Szervezési) alosztály vezetésével bízta meg,⁶⁰ melyet 1950 februárjáig irányított.⁶¹

Az időközben többször átalakított és nevet változtató, 1949 végétől önállóvá váló politikai rendőrség, azaz az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) szervezetén belül Tihanyi karrierje tovább ívelt felfelé. Az ekkor alakult II. (Katonai Elhárító) Főosztály helyettes vezetője lett 1950 májusáig, majd őrnagyi rangban a II/1. Osztály, a katonai kémelhárítás irányítója 1950 júniusáig.⁶² Ezt követően az ÁVH-n belül végigsöprő, „politikai megbízhatóságot” szem előtt tartó felülvizsgálatnak köszönhetően Tihanyi immár alezredeként a hírszerző osztály vezetője, majd annak főosztályá szervezését követően főosztályvezető-helyettese és a Jugoszlávia felé irányuló információszerzés irányítója lett.⁶³ Péter Gábor 1953-as letartóztatása után, január 12-én Tihanyit is őrizetbe vették.⁶⁴ Mivel a vizsgálat semmilyen bűncselekményt nem tudott megállapítani vele szemben, ez év november 18-án szabadlábra helyezték, azzal a kitételrel, hogy szigorú pártmegrovásban kell részesíteni, és csak fizikai munkakörben helyezkedhet el. Indokul azt hozták fel, hogy zsidó-nacionalista nézetű, elhanyagolta a cionisták elleni elhárító munkát, megalkuvó módon Péter Gábor bizalmába férkőzve akart előbbre jutni, és „kijelentéseivel egyik terjesztője volt az avantgardista szellemnek”.⁶⁵ Tihanyit hivatalosan Piros László, a belügyminiszter első helyettesének 1954. július 9-én kiadott 629/1954. számú parancsa alapján 1953. január 15-ei hatállyal elbocsátották el az ÁVH állományából.⁶⁶ Ezt követően több ipari vállalatnál is dolgozott, majd 1966-ban a berlini külkereskedelmi kirendeltség vezetője lett. A Komplex Külkereskedelmi Vállalat munkatársaként ment nyugdíjba.⁶⁷

Tihanyi a III. alosztály vezetőjeként számos intézkedést hagyott jóvá egyházi személyek ellen. Ezek közül a legjelentősebb a Mindszenty bíboros ellen 1947. június 10-én indított bizalmas nyomozás engedélyezése volt.⁶⁸ Az alosztályvezető 1948. május közepére, Péter Gábor kérésére összeállított egy egyházi vonatkozású dokumentumgyűjteményt, mely több, a Mindszenty ellen tervezett büntető eljáráshoz szükséges iratot is magába foglalt.⁶⁹ Bár Rákosi valószínűleg még nem érezte elegendőnek az addig összegyűjtött adatokat egy vádemeléshez, de a főpap 1948 nyarán és őszén folytatódó megfigyelése során megszerzett információkkal kibővített iratanyag már elégségesnek tűnt Mindszenty letartóztatásának előkészítéséhez. A bíboros kihallgatását az államvédelem magas rangú tisztjei végezték. Décsi mellett Tihanyi is megpróbálta szóra bírni a bíborost, hogy terhelő adatokat gyűjtsön rá vonatkozóan.⁷⁰ Ám próbálkozása nem sok sikerrel járt.

A Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága

A Péter Gábor vezette, egyre erősödő politikai rendőrség 1948 őszén feljebb került a rendvédelmi hierarchiában. Kádár János egy hónappal belügyminiszterré történt kinevezését követően megszabadította az ÁVO-t rendőrségi köteleitől, amely 1948. szeptember 10-én – bár továbbra is a Belügyminisztérium keretein belül működő – önálló intézménnyé vált Államvédelmi Hatóság néven.⁷¹ Az új szerv döntött az útlevélkiadások, internálások, kitiltások ügyében, beolvasztotta a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságot, saját őrszemélyzettel (karhatalommal), a BM határ-, folyam- és légi rendészeti egységeivel is rendelkezett.⁷² Az egyházakkal kapcsolatos kérdésekkel a belföldi ügyek felderítését végző „B” (operatív) ügyosztály szervezeti keretein belül továbbra is a III. alosztály foglalkozott.⁷³

Tihanyi áthelyezésével egy időben, 1948. szeptember 20-án a vezetéssel Péter Gábor az addig is az alosztályon szolgálatot teljesítő Jámbor József rendőr századost bízta meg.⁷⁴ Jámbor 1918. július 3-án budapesti munkáscsaládban született. Önéletrajza alapján a nyolc elemi elvégzését követően autószerelő szakmát tanult, és egy autószerelő műhelyben dolgozott 1940-ig.⁷⁵ Az év végén katonai szolgálatra vonult be a Magyar Királyi Honvédségbe, és a második világháború alatt utászokként szolgált. 1945 tavaszán szovjet fogságba esett, ahonnan június elején szabadult. Hazatérve, lakóhelyén belépett az MKP-ba, majd június 19-én a párt támogatásával kérte felvételét a politikai rendőrség állományába.⁷⁶ Jámbor – a személyi anyagában található szolgálati adatlapja szerint – először a huszonkettedik kerületi nyomozócsoport tagja lett, majd 1946 januárjától már

az Andrassy úti központban teljesített szolgálatot.⁷⁷ Az 1958-ban készített szolgálati adatlapján beosztásaként 1947 áprilisától az alosztályvezető-helyettesi státusz olvasható. ⁷⁸ Mivel vezetői kinevezésekor már a III. osztály tagja volt, ekkor valószínűleg ő lehetett Tihanyi helyettese az egyházi elhárításnál. 1949 januárjában osztályvezető-helyettesé nevezték ki, azonban személyi anyagából a szolgálati hely megnevezése hiányzik.⁷⁹ Mivel 1950 márciusában a belső reakció elhárítás osztályának volt a helyettes vezetője,⁸⁰ csak vélelmezhető, hogy e korábbi időpontban is ugyanezen osztálynak, vagyis az akkori B-ügyszálynak lett a második számú irányítója. Az ÁVH felső és középvezetői szintjén, az 1950 tavaszán–nyarán végigfutó „politikai megbízhatósági” szempontú, a „fokozott éberséget” bizonyító vizsgálat rostáján sokan fennakadtak,⁸¹ köztük Jámbor is. 1950. június 12-én nemcsak parancsnoki tisztségéből mentették fel, de az ÁVH kötelékéből is elbocsátották szigorú pártmegrovással. Önéletrajza szerint Péter Gábor személyes okok miatt döntött így, személyi gyűjtője iratanyagában viszont az olvasható, hogy bírálta az államvédelem vezetőinek hibáit és a Politikai Bizottság határozatát.⁸² Ezt követően a Nehézipari Minisztériumban, majd a Telefongyárban töltött be vezetői funkciókat, 1952 augusztusától a Helyiipari Újításokat Kivitelező Vállalat igazgatója lett. 1954-ben eltörölték pártbüntetését, és októbertől a Budapesti Városi Tanács Hangszer és Mechanikai Játékgyár igazgatójává nevezték ki, ahol 1957. február 20-ig dolgozott. Ekkor ismét BM-szolgálatba lépve a II/2. Osztályra, a kémelhárításhoz került alosztályvezetőként, majd 1961-ben a II/9., a Környezetanulmány-készítés, figyelés Osztály vezetője lett.⁸³ 1957-ben őrnaggyá, majd 1958-ban alezredessé léptették elő.⁸⁴ A belügyi pályájának befejezéséről az 1958-ban készült szolgálati adatlapján egy utólagosan, 1962-ben rávezetett, szűkszavú bejegyzés tájékoztat, mely szerint: „leszerelve a polg. [polgári] életbe történő áth. [áthelyezés] folytán 1962. VIII. 15. hat. [hatállyal] 00184/62 pcs. [parancs]”.⁸⁵ A belügy kötelékéből való kiválásának okáról az állambiztonsági források hallgatnak, de valószínűsíthetően ő is a politikai rendőrség 1962-es átszervezésekor eltávolított, az ÁVH szervezetében vezető beosztást betöltött tisztek közé tartozhatott.⁸⁶ Életpályájának további állomásai nem derülnek ki az állambiztonsági iratokból.

Az egyházi elhárítás helyettes vezetőjeként 1947. június 10-én Jámbor tett javaslatot Mindszenty személyi dossziéjának nyitására,⁸⁷ majd vezetőként az alosztálynak a bíborosra vonatkozó információgyűjtését irányította. Nemcsak a bíboros titkárának, Zakar Andrásnak, hanem magának Mindszentynek is részt vett a kihallgatásain, sőt a főpap bizalmába férkőzve terhelő adatokat igyekezett belőle kiszedni, és szökésre rábírnival.⁸⁸ Mindszenty bizalmának megszerzéséért még arra is hajlandó volt, hogy elárulja neki valódi nevét és rangját.⁸⁹ Jámbor az egyházi elhárítás első embereként előjárói számára összefoglaló jelentéseket készített a püspöki kar tagjaival kapcsolatosan,⁹⁰ és ő hagyta jóvá a több egyházi személlyel szemben indított bizalmas nyomozás során gyűjtött anyagokat tartalmazó személyi dossziék nyitását.⁹¹

Az önálló ÁVH

1950. január 1-jén a BM ÁVH és a Honvéd Határőrség összevonásával önálló, országos hatókörű, csak a Minisztertanácsnak alárendelt szervként jött létre az Államvédelmi Hatóság.⁹² Bár az új intézmény felügyeletét továbbra is a belügyminiszter látta el, az altábornaggyá előléptetett Péter elérte, hogy az általa irányított ÁVH mindinkább kikerült a párt- és állami ellenőrzés alól, és egyedül Rákosi Mátyástól fogadott el utasításokat. A Hatóság az eddigi feladatkörei mellett megszerezte a hírszerzés, az elhárítás, a határőrség, az idegenrendészet, a belső karhatalom, az internálótáborok és a büntetés-végrehajtási intézetek irányítását.⁹³ A mamutintézmény 35 000 főből állt, és 1953 elején közel 1,2 millió embert tartott megfigyelés alatt.⁹⁴ Az ÁVH új szervezeti keretein belül az I. Főosztályhoz tartozott a „Belső reakció elleni harc” osztálya, az I/2. osztály.⁹⁵ Ezen belül a „b” jelű alosztály feladata volt mind a történelmi egyházakkal, mind a kiségyházakkal, szektákkal szembeni elhárítás (figyelés, felderítés, bomlasztás stb.).⁹⁶

Jámbor József 1950. június 12-ei elbocsátását követően az alosztály vezetését helyettese, Harmat Frigyes vette át. Az egyházi elhárítás vezetői közül róla található a legkevesebb információ a kommunista titkosszolgálat irataiban. Az ÁBTL őrzésében nincs személyi anyaga, rá vonatkozó információ csak néhány napiparancsban, illetve dossziében lévő jelentés alapján olvasható. Életpályája így nehezen, csak ezek alapján rekonstruálható. Az 1923-ban született Harmat 1948. szeptember 29-én a BM ÁVH III. alosztályára nyert felvételt próbarendőrnek.⁹⁷ Gyorsan lépdelt felfelé a hierarchiában. 1949. április 30-án rendőr alhadnagyi rangban szolgált.⁹⁸ 1950. május 19-én államvédelmi nyomozó hadnagy az ÁVH I/2-b alosztályán,⁹⁹ és még ugyanezen hónap 31-étől már az alosztály helyettes vezetőjeként írt alá jelentéseket.¹⁰⁰ Június 2-ától, a hivatalosan még alosztályvezető Jámbor József helyett, már ő engedélyezte kézjegyével több egyházi vezető személyi dossziéjának nyitását.¹⁰¹ Bár beosztásának megjelölése nem szerepel neve mellett, vélelmezhetően ekkor már ő irányította a „klerikális reakció ellen harcoló” alosztály munkáját, 1950. június 22-étől pedig bizonyíthatóan ő volt az alosztályvezető.¹⁰² Bár a felmentéséről szóló forrással nem rendelkezünk, nagy valószínűséggel Rajnai Sándor kinevezéséig, azaz 1950. szeptember 1-jéig ő az alosztály első embere. Ezt támasztja alá, hogy a kérdéses időpontig több jelentést még alosztályvezetőként írt alá.¹⁰³ Ezt követően Harmat Frigyes államvédelmi hadnagy neve csak mint az alosztály egyik nyomozója szerepel a dokumentumokban,¹⁰⁴ bár olvasható néhány olyan jelentés is, melynek az alapján alosztályvezető-helyettesként szerepel.¹⁰⁵

Az Elnöki Tanács 1952. november 7-én eredményes államvédelmi munkájáért a már főhadnagyi rangú Harmatnak a Magyar Népköztársasági Érdemérem arany fokozatát adományozta.¹⁰⁶ Gerő Ernő belügyminiszter 23. számú parancsával, 1953. július 31-ével Harmatot a IV., Belső Reakció Elhárítás Osztály állományába osztotta be csoportvezetőként.¹⁰⁷ A forrásból azonban nem derül ki, hogy melyik alosztályon dolgozott, csak a dokumentumon olvasható nevek elhelyezkedése alapján vélelmezhető, hogy Harmat továbbra is az egyházi elhárításnál végezte munkáját, mivel annak ekkori vezetője, Földes György neve alatt található az övé is. Harmatot 1953. október 27-én áthelyezték a IV. Osztály állományából oktatónak a Dzerzsinszkij Tiszti Továbbképző Iskolába,¹⁰⁸ és 1954. március 26-án soron kívül előléptették századossá.¹⁰⁹ 1954. december 1-jével osztályfőnökné neveztek ki a Dzerzsinszkij Iskola egyéves tanfolyamára.¹¹⁰ További életpályájára vonatkozó adatot nem sikerült fellelnem a Történeti Levéltár által őrzött iratok között.

Harmat alosztályvezetői érája alatt került sor a szerzetesrendek felszámolására és a szerzetesek kényszerlakóhelyre történő szállítására, ami rengeteg feladatot adott az alosztály nyomozói számára, hisz ezen egyházi személyek megfigyelése, tevékenységük ellenőrzése elsődleges munkafeladatukká vált, amit több fennmaradt dosszié is bizonyít.¹¹¹

1950. szeptember 1-jén Harmat Frigyest Rajnai Sándor követte az ÁVH I/2-b., azaz a klerikális reakció elhárítás alosztály vezetői székében.¹¹² Rajnai szegény munkáscsaládban született 1922. augusztus 25-én, Budapesten. A kereskedelmi érettségi megszerzését követően 1940-től a szövőszakmát tanulta, majd a Zuglói Kötszövőgyárban dolgozott, de 1942–43 folyamán már egy vaskereskedésben kereste kenyerét kifutófiúként.¹¹³ Nem sokkal később behívták munkaszolgálatra, ahonnan megszökött. A második világháború végéig Budapesten bujkált, majd ismét elhelyezkedett a Zuglói Kötszövőgyárban, mint kötő.¹¹⁴ 1945 júliusában tagja lett az MKP helyi pártszervezetének, és annak ajánlására 1946 májusában a Vidéki Rendőr-főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályára került, ahonnan augusztusban helyezték át a budapesti, Péter Gábor vezette politikai rendőrséghez.¹¹⁵ A 248/1946. számú napiparancs szerint novemberben a VIII. kerületi nyomozó csoport tagja volt, alhadnagyi rangban.¹¹⁶ 1948. november 3-án a BM ÁVH XVI. alosztály vezetőhelyettesi tisztségének ellátására kapott megbízatást.¹¹⁷

1950. szeptember 1-jén az immár önálló ÁVH szervezeti keretein belül Péter Gábor a 35/1950. számú állományparanccsal Rajnai Sándor államvédelmi századost felmentette az I/2-d alosztály vezetése alól,¹¹⁸ és kinevezte az I/2-b, vagyis a klerikális reakciót elhárító alosztály vezetőjévé.¹¹⁹ Vezetői tevékenységével Péter meg lehetett elégedve, mivel javaslata alapján már 1950. december 15-én magas állami kitüntetésben részesült; megkapta a Magyar Népköztársasági Érdemrend arany fokozatát.¹²⁰ Rajnai 1951. november 2-áig vezette az alosztályt.¹²¹ Ezt követően Moszkvába küldték továbbképzésre, ahol 1951–52 folyamán elvégezte a Dzerzsinszkij Állambiztonsági Főiskolát, majd hazatértét követően az I/2., a Belső Reakció Elleni Harc Osztály helyettes vezetője lett.¹²² Ebben a minőségében többször találkozhatunk egyházi személyek, csoportok, intézmények ellenőrzésére nyitott dossziékba lefűzött ügynöki jelentések alján láttamozásával, vagy akár az ügyszöveghez fűzött megjegyzésével.¹²³ Az államvédelem 1953-as átszervezésekor Gerő Ernő belügyminiszter július 22-én kelt 01/1953. számú parancsával az immár őrnagyi rangban szolgáló Rajnait nevezte ki a IV., Belső reakció elhárítási osztály vezetőjének.¹²⁴ Ezt a kinevezést Gerő megerősítette a 23/1953. számú állományparancsával, amelyben a IV. Osztályra beosztott tiszteket nevezte meg.¹²⁵ Rajnait 1954 márciusában soron kívül alezredessé léptették elő.¹²⁶ 1954–55-ben az egyetemi rangra emelt Lenin Intézetben tanult, majd 1955. augusztus 1-jén kinevezték a II., Hírszerző Osztály vezetőjének első helyettesévé.¹²⁷ Az Osztályt október elsejével Főosztállyá szervezték át,¹²⁸ amelynek először helyettes vezetője, majd december 24-étől főosztályvezetője és az Államvédelmi Kollégium tagja lett.¹²⁹ E pozíciókat töltötte be az 1956-os forradalom kitöréséig. A forradalom alatt a BM főügyeletén tartózkodott, majd október 30-a után a szovjet csapatokhoz távozott.¹³⁰ Részt vett a Tökölön tárgyaló Nagy Imre-kormány katonai küldöttségének letartóztatásában, valamint a miniszterelnök és társai Romániába hurcolásában.¹³¹

A forradalom leverését követően Rajnai előbb a BM Titkárságán dolgozott, majd 1957. május 3-ától a BM II., a Politikai Nyomozó Főosztály helyettes vezetője lett.¹³² Részt vett több forradalmi vezető letartóztatásában, Nagy Imréék hazaszállításában, valamint perük előkészítésében.¹³³ 1962. július 31-én az időközben ezredessé előléptetett Rajnait elbocsátották a szolgálatból a Rákosi-korszakban elkövetett törvénytelen ségben való részvételéért.¹³⁴ 1962 és 1966 között a moszkvai nagykövetségen dolgozott, 1964-től annak vezetőjeként. 1966-ban mentesítették a korábbi elbocsátás hatálya alól, és kinevezték a III. Főcsoportfőnökség vezetőjének helyettesévé, majd 1967-től 1976-ig a III/I. (Hírszerzés) Csoportfőnökség irányítója lett.¹³⁵ 1968. november 7-én Rajnait rendőr vezérőrnaggyá léptették elő.¹³⁶ Bár 1976-ban saját kérésére nyugállományba helyezték, tapasztalatait átadhatta a Rendőrtiszti Főiskola állambiztonsági tanszékének tanáraként.¹³⁷ Pályáját külügyi vonalon folytatta, előbb a bukaresti, majd 1982-től a moszkvai nagykövetségi tisztséget töltötte be.¹³⁸ 1989-ben hívták haza, majd a rendszerváltást követően, 1992-ben külföldre távozott. 1994. augusztus 14-én halt meg.¹³⁹ Rajnai bár nem sokáig volt az egyházi elhárítás irányítója, mégis számos egyházi vezető ellen folytatott bizalmas nyomozás indítását hagyta jóvá, valamint ő engedélyezte a római katolikus püspöki karon és a görögkeleti egyházakon belüli ellenségesnek minősített személyekkel szembeni nyomozásokat is.¹⁴⁰

Rajnai távozását követően a klerikális reakció elhárítás alosztályának vezetőjévé Jámber Árpádot nevezték ki. Jámber 1922. november 23-án született Pestszenterzsébeten, Vajdaságból származó szülők gyerekeként. A lakatos–villanyszerelő szakmával rendelkező édesapa és a háztartásbeli édesanya hat gyermeket nevelt. Jámber későbbi pályájára nagymértékben hathatott, hogy apjuk 1919-ben vöröskatona volt, majd a második világháború alatt részt vett a partizánmozgalomban.¹⁴¹ Jámber a hét elemi elvégzését követően munkába állt: dolgozott kifutófiúként, betanított munkásként. 1941-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba, majd még ugyanebben az évben tagja lett a Kommunisták Magyarországi Pártja egyik illegális csoportjának. 1943-ban kommunista tevékenységért letartóztatták és nyolcévi börtönbüntetésre ítélték.¹⁴² A nyilas hatalomátvételt követően német koncentrációs táborba hurcolták, ahonnan csak a világháború befejezését követően, szeptember 12-én jött vissza Budapestre.¹⁴³

Hazatérése után, szeptember 19-én belépett az MKP-ba, majd három nappal később sógora, Réh Alajos javaslatára – aki akkor már a politikai rendőrségnél dolgozott századosként – felvételt nyert a budapesti Politikai Rendészeti Osztályhoz nyomozónak, alhadnagyi rangban.¹⁴⁴ 1947 januárjáig a figyelő alosztályon dolgozott, majd áthelyezték a kémelhárításhoz, és előléptették hadnaggyá. Karrierje gyorsan ívelt felfelé: 1948-ban főhadnagy, 1949-ben százados lett, és ekkor már követségi vonalon csoportvezető volt.¹⁴⁵ 1949–50-ben egyéves operatív iskolát végzett a Szovjetunióban, majd annak befejezését követően, 1950. november 2-ától az úgynevezett „reakciós” pártokat ellenőrző I/2-a alosztály irányítását bízták rá.¹⁴⁶

1951 áprilisában előléptették őrnaggyá, majd november 2-án áthelyezték a I/2-b, a klerikális reakció elleni alosztály vezetőjének.¹⁴⁷ Jámbort – önéletrajza szerint – ebből a pozíciójából 1953. február 20-án felmentették, és elbocsátották az államvédelem kötelékéből,¹⁴⁸ arra való hivatkozással, hogy sógorát, Réh Alajost a Péter-ügyben letartóztatták.¹⁴⁹ Ezt követően saját kérésére az Első Magyar Gazdasági Gépgyárban helyezkedett el esztergályosként. 1954. március 3-án visszavették a politikai rendőrség kötelékébe, és alosztályvezetőként őrnagyi rangban a I. Kémelhárító Osztályra került, ahol a 2. alosztály vezetésével bízták meg.¹⁵⁰ 1955 áprilisában léptették elő alezredessé,¹⁵¹ és nevezték ki szeptember 18-ától előbb osztályvezető-helyettesé, majd október 1-jétől a főosztályra szervezett kémelhárítás helyettes vezetője és az I/1. osztály vezetője lett.¹⁵² Jámbor 1955–56 folyamán elvégezte az egyéves Marxista-Leninista Esti Egyetemet. Az 1956-os forradalom alatt, október 30-áig, önállóan vezette a főosztályt, majd beosztottjaival a Budakeszi térségében állomásozó szovjet csapatokhoz vonult, és részt vett a főváros ostromában.¹⁵³ A forradalom leverését követően újjáalakított politikai rendőrség helyettes vezetője, majd a nyári szervezeti változások után a Politikai Nyomozó Főosztály II/2. Kémelhárító Osztályának a második embere lett.¹⁵⁴ Több fegyelmi vétséget követően 1962. augusztus 15-én leszerelték, pályáját a polgári életben folytatta.¹⁵⁵ Előbb egy III. kerületi üzem igazgatója, majd 1967-től 1978-as nyugdíjba vonulásáig a kerület párttitkára volt. Budapesten halt meg 2008-ban.¹⁵⁶

Jámbor a klerikális reakció elhárítás alosztályának vezetőjeként számos egyházi személy elleni nyomozást irányított vagy engedélyezett. Így például Stöckler Lajos,¹⁵⁷ a Budapesti Izraelita Hitközség elnöke, vagy Varjú János¹⁵⁸ görögkeleti pap elleni bizalmas nyomozásokban látott el irányító szerepet,¹⁵⁹ de az úgynevezett pártország-perben is ő volt a kihallgatója a később kivégzett Sándor István¹⁶⁰ szalézi szerzetesnek.¹⁶¹

A második világháború után a Szovjetunióból elinduló antiszemita kampány, amely az 1950-es évek elején a szocialista blokk több országát is elérte, és különböző koncepciócionista perekben öltött testet, 1953 elején megérkezett Magyarországra is.¹⁶² Rákosi utasítására elkezdődött a cionizmus támogatásával összefonódó kémkedés vádjával történő letartóztatási hullám. Azonban a pártvezér nem csak a hazai zsidóság vezetőit kívánta börtönben tudni, de úgy gondolta, hogy egyben alkalma nyílik a számára már kényelmetlenné váló párt- és állami vezetők mellett az ÁVH vezetői garnitúráját is lecserélni.¹⁶³ A fenti váddal Péter Gáboron kívül a politikai rendőrség számos vezetőjét tartóztatták le, indítottak ellenük eljárást, vagy számukra szerencsés esetben csak elbocsátották őket az államvédelem kötelékéből. Sztálin 1953. március 5-ei halála azonban megváltoztatta a helyzetet, a cionizmus vádja lekerült a napirendről. Rákosiéknak fel kellett adniuk a Péter-ügyben vitt koncepciójukat, és számos letartóztatott személyt voltak kénytelenek szabadlábra helyezni. Azonban a fő vezetőket első fokon a Budapesti Hadbíróság, másodfokon a Katonai Felsőbíróság népellenes és más bűncselekményekben való részvétel miatt hosszú börtönbüntetésre ítélte.¹⁶⁴

A meginduló belpolitikai enyhülés megszüntette az ÁVH addigi önállóságát, és betagolta az intézményt a BM szervezetébe, de a belügyi vezetők nagy része továbbra is az államvédelmisként került ki.¹⁶⁵ A változások az egyházi elhárítás alosztályára is

kihatottak. A Péter-ügyben közvetve érintett Jámbor 1953. február 20-ai elbocsátása és az Államvédelmi Hatóság önállóságának 1953. július 17-ei megszüntetése közötti időszakban nem lehet pontosan megjelölni az alosztály vezetőjének a nevét, mivel erre forrást alig találunk, inkább csak következtetések állnak rendelkezésre. Valószínűleg a bizonytalan helyzetnek lett a következménye az is, hogy nem nevezték ki a I/2-b alosztály vezetőjét, hanem kivárták, hogy milyen eredménnyel záródnak a vizsgálati eljárások, nehogy az új vezetőt is letartóztassák a Péter-üggyel összefüggésben.

Az egyházakkal szembeni elhárítást végző alosztály vezetőjének, Jámbor Árpádnak a felmentését követő időszakra vonatkozóan eddig kevés olyan levéltári forrást találtunk, amelyből kiderül, hogy kik álltak ezen szervezeti egység élén. A következő időpont, ahol újra fellelhető az egyházi elhárítás vezetőjének a neve, 1953. március 27-e. A Kovács Sándor szombathelyi püspök személyi dossziéjában található egyik ügynöki jelentés alapján olvasható Ipper Pál államvédelmi százados neve, aki az I/2-b alosztály vezetőjeként írta alá a dokumentumot.¹⁶⁶ Csak abból vélelmezhető, hogy Jámbor felmentése óta ő állt az alosztály élén, hogy az ekkorra datálódó, az egyházi elhárítás által keletkeztetett iratok alapján *L:Ipper* aláírás szerepel, ami arra utal, hogy a jelentést készítő tisztek munkáját ő felügyelte és ellenőrizte.¹⁶⁷

Ipper Pál 1927. július 9-én született Budapesten. A fővárosi Berzsényi Dániel Gimnáziumban folytatott tanulmányait 1941-ben megszakította, és a Fogorvosi Műszergyárban helyezkedett el műszerészinasként, majd a villanymotorokat készítő Szalay István Részvénytársaságnál dolgozott. 1945-ben vették fel az MKP-ba, majd nem sokkal később a MADISZ¹⁶⁸ V. kerületi függetlenített titkára lett.¹⁶⁹ Annak pontos dátumát, hogy Ipper mikor került a politikai rendőrség kötelékébe, és mely szervezeti egységnél kezdte szolgálatát, a szűkös források miatt nem tudtam megállapítani. A Péter Gábor-ügyben 1953-ban letartóztatott Soós Vera vallomása szerint Ipper már 1947 folyamán az ÁVO-nál dolgozott az ifjúsági alosztály beosztott nyomozójaként.¹⁷⁰ Egy másik dossziében az olvasható Ipper államvédelmis múltjáról, hogy részt vett Rajk László¹⁷¹ ügyének vizsgálatában, mint „*kiértékelő és egyéb bizalmas feladatot végző személy*”.¹⁷² 1948. szeptember 22-én alhadnagyi rangban nyomozótisztként szolgált az ÁVH III., a klerikális reakciót elhárító alosztályán.¹⁷³ A 49/1949. számú napiparancsban Ipper már hadnagyként szerepel.¹⁷⁴ Hamarosan az alosztály egyik meghatározó tagjává válhatott, amit az mutat, hogy 1950 nyarán több egyházi vezető nyilvántartásba vételét és személyi dossziéjuk megnyitását javasolta az akkori alosztályvezetőnek, Harmat Frigyesnek.¹⁷⁵ Ippernek az alosztályon betöltött jelentős szerepét jelzi továbbá, hogy Rajnai Sándor helyett – aki bár már szeptember 1-je óta az alosztály első embere volt – az ÁVH Szombathelyi Osztálya szeptember 25-én neki címzett egy helyi egyházi eseményről szóló levelet, és az osztályvezetői instrukcióra is ő válaszolt, mintha ténylegesen vezető lenne.¹⁷⁶ Szolgálati előmenetelét és az alosztályon betöltött pontos helyét források hiányában nehéz meghatározni, de az biztos, hogy 1951 júliusától már főhadnagyi rangban szolgáló államvédelmi tisztként valamilyen irányító funkciót tölthetett be,¹⁷⁷ hiszen a láttamozása továbbra is olvasható a dokumentumok alapján.¹⁷⁸ 1951. november 2-án, ugyanazon a napon, amikor Rajnai Sándort felmentik, és Jámbor Árpádot kinevezik az alosztály élére, Ippert megbízzák az alosztályvezető-helyettesi teendők ellátásával.¹⁷⁹ A források alapján úgy tűnik, hogy Jámbor alosztály-vezetősége alatt az immár századosi rangban szolgáló Ippernek sikerül megőriznie helyettesi tisztségét.¹⁸⁰

Jámbor 1953. február 20-án történt felmentését követően az alosztály vezetőjének kilétét homály fedi. Valószínűleg Ipper továbbra is betölti a vezetőhelyettesi posztot, így irányítva az alosztály munkáját. Ezt egy 1953. március 10-ei jelentésen még csak a láttamozása erősíti meg,¹⁸¹ de március 27-től már több, általa aláírt jelentés alapján szerepel az alosztályvezető-helyettesi titulus.¹⁸² Az iratokból úgy tűnik, hogy vezető szerepe az alosztályon vitathatatlan, de a tényleges alosztályvezetői kinevezés valamiért elmaradt. Sőt, 1953. április 17-én – az Államvédelmi Hatóság vezetőjének 18/1953. számú állományparancsa szerint – Lőrincz Vilmos államvédelmi hadnagyot bízták meg az

I/2-b alosztály vezetésével.¹⁸³ Bár Ipper 1953. július 6-án még az ÁVH vezetőjének dicséretében részesült a Béke Világtanács magyarországi ülészakának lebonyolításában játszott szerepéért,¹⁸⁴ az államvédelem kötelékében töltött pályafutása nem sokkal később váratlanul véget ért. Már július folyamán több jelentést más, később vezető pozícióba kerülő államvédelmi tiszt írt helyette alá, ami jelzi karrierjének hanyatlását.¹⁸⁵ Majd 1953. szeptember 1-jei hatállyal elbocsátják az időközben átszervezett és IV. számot kapott belső reakciót elhárító osztály állományából.¹⁸⁶

Ipper ezt követően igyekezett visszatérni a polgári életbe. 1953 és 1958 között elvégezte a magyar-történelem szakot az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, majd 1960-ban a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett angol szakos diplomát. 1953-ban került a Magyar Rádióhoz, ahol különböző szerkesztőségekben fordult meg, majd 1963-tól a Magyar Televízió New York-i tudósítója lett. 1969-es hazatérése után az MTV műsorvezető-szerkesztője, a „TV-híradó” főmunkatársa, külpolitikai kommentátora, a Kádár-korszak televíziózásának emblematisztikus személyisége lett.¹⁸⁷ A politika színpadára is kilépett: 1984 és 1988 között ellátta az ausztrál nagykövetségi posztot. 1989-ben ment nyugdíjba. Egy évre rá, 1990. január 16-án hunyt el.

Talán a bizonytalan helyzettel magyarázható, hogy egy addig teljesen ismeretlen államvédelmi tisztet, Lőrincz Vilmos hadnagyot nevezték ki 1953. április 17-én a 18/1953. számú állományparanccsal e szervezeti egység irányítójává.¹⁸⁸ Mivel Lőrincznek nincs személyi gyűjtője, pályafutása alig rekonstruálható. Szinte a semmiből tűnik elő, és kerül váratlanul az egyházi elhárítás szervezeti egységének élére. 1953. március 5-én már olvasható egy egyházi személyről készült ügynöki jelentés alapján a tartótisztnak szánt megjegyzése, amely valamilyen vezetői pozíciót mutat.¹⁸⁹ 1953. március 24-én már mint alosztályvezető-helyettes írt alá több javaslatot,¹⁹⁰ ami kérdéseket vet fel az alosztály irányításával kapcsolatban, hiszen Ipper három nappal később szintén alosztályvezető-helyettesként szignálja az iratokat. Lőrincz támogatottsága, úgy tűnik, erősebb volt Ipperénél, így április 17-én őt nevezték ki alosztályvezetőnek. Egy másik forrás alapján azonban az is megfigyelhető, hogy amilyen hamar került vezető pozícióba, olyan gyorsan vesztette is el irányító szerepét. Egy 1953. május 25-én kelt dokumentumon az időközben főhadnaggyá előlépett Lőrincz már csak alosztályvezető-helyettesi rangban található meg.¹⁹¹ Azonban a forrás önmagában is érdekes, hiszen Rajnai Sándorral, az osztályvezető-helyettesével együtt kéri engedélyeztetni a korábbi alosztályvezető, a magasabb rangú Ipper Pál számára, hogy kihallgathassa a Mosonyi utcai büntetőintézetben Zakar Andrást, Mindszenty titkárát. Nehezen indokolható, hogy miért kér egy alacsonyabb rangú tiszt engedélyt egy magasabb rangú számára, ha csak nem Ipper lett ekkor újból az alosztály vezetője, akinek ezért felettese, egy államvédelmi őrnagy írja alá az iratot, és Lőrincz neve mintegy ellenjegyzésként szerepel rajta. Úgy tűnik, hogy egy belső harc is zajlódhatott az alosztályon belül e két ember között a vezetői posztért. Hogy pontosan mi történhetett, arra – dokumentumok hiányában – csak további kutatások adhatják meg a választ.

Az 1927-es születésű Lőrinczcel kapcsolatban még két állományparancsot sikerült fellelnem. Az egyik a 23/1953. számú belügyminiszteri parancs, amelyben a BM IV. Osztályába beosztott államvédelmi tisztként szerepel, de nem az egyházi elhárítás alosztályának tagjai között, hanem főhadnagyi rangban, mint a IV/1. alosztály egyik csoportvezetője.¹⁹² A másiktól pedig kiderül, hogy Lőrincz nem sokáig volt ezen alosztály tagja, mert 1954. január 9-én áthelyezték a Nógrád megyei Főosztály állományába.¹⁹³ Ezt követően életpályája a politikai rendőrség irataiból nem térképezhető fel.

---

¹ A tanulmány második, befejező része a *Betekintő* következő számában fog megjelenni.

-
- ² Az archontológia szűkebb értelemben csak az adott személy(ek) nevét, a funkcióját és annak évkörét rögzíti. Fallenbüchl, 1986: 126.
- ³ Engel, 1998: 37.
- ⁴ E kutatás-módszertani megközelítést az újabb nemzetközi szakirodalom felhasználásával Bara Zsuzsanna ismertette: Bara, é. n.
- ⁵ A kérdéshez lásd Vörös, 2009: 3–19.
- ⁶ Kiss–Soós–Tabajdi, 2012: 37–38.
- ⁷ Gergely, 1985: 59–60.
- ⁸ A kérdés alapos tárgyalását lásd: Köbel, 2005: 17–23.
- ⁹ Balogh, 1997: 387–390.; Tomka, 2005: 28–32.; Bánkuti, 2010: 81.; Mészáros, 1993: 31–33.
- ¹⁰ *A Magyar Dolgozók Pártja*, 1951: 164. A határozat a „protestáns egyházakban, a zsidó egyházakban jelentkező reakciós irányzatokkal” szembeni fellépést is megemlíti. Uo. 168.
- ¹¹ Balogh–Gergely, 2005: 955–957. Az Állami Egyházügyi Hivatal iratai a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában találhatóak meg.
- ¹² Köbel, 2005: 62–63. Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenységéről bővebben lásd Köbel, 2000: 504–512.; Köbel, 2001: 608–618.; Köpeczi Bócz, 2004; Szántó, 1990.
- ¹³ Palasik, 2000: 34.
- ¹⁴ Müller, 2012.
- ¹⁵ Krahulcsán–Müller, 2009: 25–26.
- ¹⁶ Gyarmati, 2002: 11–12.; Müller, 2012: 14.
- ¹⁷ Krahulcsán–Müller, 2009: 26–49.
- ¹⁸ ÁBTL 1.1. 10/1945. A Budapesti Főkapitányság PRO I. 10/1945. 06.05. számú alosztályvezetői utasítása. 1945. június 5., ÁBTL 1.1. A Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályvezető 47/1945. számú körözüvénye. 1945. november 22.
- ¹⁹ ÁBTL 3.1.8. Sz-222 és 2-18. A primás 1945 és 1948 közötti megfigyeléséről ez a tizenkilenc kötetes dossziésorozat nyújt részletes információkat. Vörös, 2013: 77–91.; 2014: 53–61.
- ²⁰ Krahulcsán–Müller, 2009: 29. A korszakban a szervezeti egységek jelölése még nem volt egységes, amit az is mutat, hogy a Kádár Lajos író elleni nyomozásban is kulcsszerepet játszó Ákos 1946-ban, a dokumentumok tanúsága szerint, a budapesti PRO 7. számú szakcsoportjának volt a vezetője, amely azonos a fent említett „G” csoporttal. Papp, 2014. Lásd cikkének 76. sz. lábjegyzetét.
- ²¹ ÁBTL 3.1.8. Sz-222. 97. Mindszenty hercegprímás január 20-i beszédével kapcsolatos értesülések, 1946. január 21.
- ²² Péter (főszerk.), 2000: 24.
- ²³ ÁBTL 2.1. V/4-a. 119–120. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1954. március 4.
- ²⁴ ÁBTL 2.2.1. II/14. 6.
- ²⁵ ÁBTL 3.1.2. M-37696/2. 192. Adler Győzőről jelentés, 1969. január 7.
- ²⁶ Krahulcsán–Müller, 2009: 60.; Palasik, 2000: 34–40.; Cseh, 1999: 73–74.
- ²⁷ ÁBTL 1.2. Politikai hangulatjelentések. 1948. február 3. – 1948. november 5.; Gyarmati, 2000: 108. és 117.
- ²⁸ ÁBTL 2.1. XI/4. 19. Az ÁVO munkájának és problémáinak ismertetése, 1948. július 6.
- ²⁹ ÁBTL 2.1. XI/5. 45. Emlékeztető a volt Államvédelmi Hatóság szerveinek megalakulásáról, 1969. október 9. Az alosztályok számozását az iratokban hol római, hol arab számokkal jelölték.
- ³⁰ Décsi kinevezésének dátumát Gábor Róbert 1946. szeptember 26-ára teszi, de könyvében semmilyen forrásmegjelöléssel sem támasztja alá ezt az időpontot. Gábor, 2011: 165.
- ³¹ Bölöny, 1992: 281.
- ³² ÁBTL 2.1. VI/5. 3. Ezt a Décsi vizsgálati dossziéjában szereplő adatot a szakirodalom nem támasztja alá. A kiadói munka elindítását, a Szikra Nyomda irányítását 1945. január végétől Cserépfalvi Imre végezte, akit még ez év őszén König Gyula váltott az igazgatói székben. Scheibner, 2014: 49–51. és 63.
- ³³ ÁBTL 2.1. VI/5. 10.
- ³⁴ ÁBTL 1.1. 61/1946. számú napi parancs. 1946. március 16.
- ³⁵ ÁBTL 1.1. 112/1946. számú napi parancs. 1946. május 20.
- ³⁶ ÁBTL 1.1. 129/1946. számú napi parancs. 1946. június 11.
- ³⁷ ÁBTL 1.1. 167/1946. számú napi parancs. 1946. július 27.
- ³⁸ Krahulcsán–Müller, 2009: 33.
- ³⁹ ÁBTL 1.1. 232/1946. számú napi parancs. 1946. október 14.
- ⁴⁰ ÁBTL 1.1. 52/1947. számú napi parancs. 1947. március 6. Décsi 1948 decemberétől néhány hónapon keresztül az útlevel alosztály vezetői tisztségét is ellátta. ÁBTL 2.1. VI/5. 11. Décsi Gyula ügye, 1953. augusztus 18.
- ⁴¹ Cseh, 1999: 75.; Müller, 2012: 29.

- ⁴² ÁBTL 2.1. VI/1-c/1. 94. Jegyzőkönyv Décsi Gyula elítélt kihallgatásáról, 1957. március 20.; ÁBTL 2.1. VI/1-a. 17. Jegyzőkönyv Décsi Gyula elítélt kihallgatásáról, 1957. március 21.
- ⁴³ ÁBTL 2.1. VI/1-a. 17. Jegyzőkönyv Décsi Gyula elítélt kihallgatásáról, 1957. március 21.; ÁBTL 2.1. VI/1-c/1. 95. Jegyzőkönyv Décsi Gyula elítélt kihallgatásáról, 1957. március 20.
- ⁴⁴ ÁBTL 3.1.9. V-700/5. 5–26. Gyorsírási jegyzet áttétele Mindszenty kihallgatásáról, 1948. december 27.; ÁBTL 3.1.9. V-700/5. 47–49 Gyorsírási jegyzet áttétele Mindszenty kihallgatásáról, 1948. december 30.; Balogh, 2002: 206. és 210–211.
- ⁴⁵ Gyarmati, 2002: 20–21.
- ⁴⁶ ÁBTL 1.1. 239/1949. számú napi parancs. 1949. október 15.; ÁBTL 1.1. 241/1949. számú napi parancs. 1949. október 18.
- ⁴⁷ ÁBTL 2.1. VI/5. 10. Jelentés, 1953. augusztus 18.; ÁBTL 2.1. VI/1-a. 17. Jegyzőkönyv Décsi Gyula elítélt kihallgatásáról, 1957. március 21.
- ⁴⁸ Bölöny, 1992: 281.
- ⁴⁹ ÁBTL 2.1. VI/1. 142. Péter Gábor és társai ügyében a Budapesti Hadbíróóság IX.00365/1953. számú ítélete, 1953. december 24.
- ⁵⁰ ÁBTL 2.1. VI/1-a. 147/1. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Katonai Kollégiuma Kat.I.290/1957. számú ítélete, 1957. június 15.
- ⁵¹ Bölöny, 1992: 281.
- ⁵² ÁBTL 1.1. 52/1947. számú napi parancs. 1947. március 6.
- ⁵³ ÁBTL 2.1. VI/64. 3. Önéletrajz, 1952. január 5.
- ⁵⁴ ÁBTL 1.1. 89/1946. számú napi parancs. 1946. április 20.
- ⁵⁵ ÁBTL 3.1.8. Sz-222. 145. Jelentés, 1946. február 11.; ÁBTL 3.1.8. Sz-222. 189. Jelentés, 1946. március 13.
- ⁵⁶ ÁBTL 1.1. 96/1946. számú napi parancs. 1946. április 30.
- ⁵⁷ ÁBTL 2.1. VI/64. 6. Önéletrajz, 1952. január 5.
- ⁵⁸ Uo.
- ⁵⁹ Jobst, 2010. A Dzerzsinszkij tanosztály történetéhez lásd Kozáry, 2000: 203–210.
- ⁶⁰ ÁBTL 1.2. 11/1948. számú napi parancs. 1948. szeptember 20.
- ⁶¹ ÁBTL 2.1. VI/64. 6. Önéletrajz, 1952. január 5.
- ⁶² Uo., Cserényi-Zsitnyányi, 2009.
- ⁶³ Tóth, 2013: 387. A felülvizsgálat nyomán elődjét, Szarvas Pált elmozdították pozíciójából.
- ⁶⁴ ÁBTL 2.1. VI/64. 14. Ház kutatási jegyzőkönyv, 1953. január 12.
- ⁶⁵ Uo. 35. Jelentés, 1953. november 21.
- ⁶⁶ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettes 629/1954. számú parancsa a személyi állományra vonatkozólag. 1954. július 9. (57. kötet).
- ⁶⁷ Tóth, 2013: 387.
- ⁶⁸ ÁBTL 3.1.8. Sz-222. 6. Határozat, 1947. június 10.
- ⁶⁹ Gyarmati, 2002: 18.; Vörös, 2013: 88.
- ⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-700/5. 27–46. Gyorsírási jegyzet áttétele Mindszenty kihallgatásáról, 1948. december 28.
- ⁷¹ Gyarmati, 1999: 131–133.
- ⁷² Cseh, 1999: 75.; Müller, 2012: 32.
- ⁷³ ÁBTL 2.1. XI/4. 53. Javaslat a Hatóság szervezeti formájának lerögzítésére, 1948. október 20.; Cseh, 1999: 75–76. A B-ügyosztály feladata volt még a külföldi elhárítás, a határon túli hírszerzés, a lefigyelés, a külföldiek ellenőrzése és a központi nyilvántartás kezelése. Gyarmati, 1999: 137–138.; Müller, 2012: 33.
- ⁷⁴ ÁBTL 1.2. 11/1948. számú napi parancs. 1948. szeptember 20.
- ⁷⁵ ÁBTL 2.8.1. 2328. 9. Önéletrajz, 1958. április 2.
- ⁷⁶ Uo.
- ⁷⁷ Uo. 6. Szolgálati adatlap, 1958. március 31.; ÁBTL 1.1. 201/1946. számú napi parancs. 1946. szeptember 7.
- ⁷⁸ ÁBTL 2.8.1. 2328. 6. Szolgálati adatlap, 1958. március 31.
- ⁷⁹ Uo.
- ⁸⁰ ÁBTL 3.1.5. O-13405/1. 201. Jelentés, 1950. március 23.
- ⁸¹ Gyarmati, 2002: 23–24.
- ⁸² ÁBTL 2.8.1. 2328. 2. Előterjesztés az MSZMP Politikai Bizottságához, 1961. szeptember 29.; uo. 6. Szolgálati adatlap, 1958. március 31.; uo. 9. Önéletrajz, 1958. április 2. Sajnos a forrásból nem derül ki, hogy melyik politikai bizottsági határozatról van szó.
- ⁸³ Uo. 2. Előterjesztés az MSZMP Politikai Bizottságához, 1961. szeptember 29.
- ⁸⁴ Uo. 7. Szolgálati adatlap, 1958. március 31.
- ⁸⁵ Uo. 6.
- ⁸⁶ Krahulcsán, 2013: 69–71.; Tabajdi, 2013: 13–15.
- ⁸⁷ ÁBTL 3.1.8. Sz-222. 6. Határozat, 1947. június 10.

- ⁸⁸ Mindszenty, 1989: 278–280., Balogh, 2002: 229–233.; ÁBTL 3.1.9. V-700/5. 50–89. A beszélgetést, amelynek egyik dátuma 1949. január 7-e volt, lehallgató készülékkel rögzítették, és erről később gépelték át az elhangzott szöveget.
- ⁸⁹ ÁBTL 3.1.9. V-700/5. 76. Mindszenty és Jámbor beszélgetése, 1949. január 7.
- ⁹⁰ ÁBTL 3.1.5. O-13405/1. 193–196. Jelentés, 1950. január 16.; ÁBTL 3.1.5. O-13405/1. 200–201. Jelentés, 1950. március 23.; ÁBTL 3.1.5. O-12547/1. 169–171. Jelentés, 1950. május 22.
- ⁹¹ ÁBTL 3.1.5. O-10275. 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. június 2. Bár a tényleges aláíró nem Jámbor volt, hanem Harmat Frigyes.
- ⁹² Müller, 2012: 42.; M. Kiss, 2000: 137.
- ⁹³ Cseh, 1999: 77–78.; Gyarmati–Palasik, 2013: 14.
- ⁹⁴ Müller, 2012: 55.
- ⁹⁵ ÁBTL 2.1. XI/5. 50. Kimutatás a politikai nyomozó szervek felépítéséről, 1962. június 27.; ÁBTL D. Gy. XIX-B-1-au iktatószám nélkül, évszám nélkül. 26. d. 1. csomó. (továbbiakban: cs.); Boreczky, 1999: 94.
- ⁹⁶ Az alosztályok azonosítása sajnos az államvédelmi/állambiztonsági szervek szervezeteivel, működésével kapcsolatos dokumentumok hiányos volta miatt csak közvetve, más iratok segítségével lehetséges. Az ÁVH I/2–b alosztály azonosítása az 1950–1952 között egyházi személyek tevékenységének felderítésére nyitott személyi dossziék alapján történt, amit a hely szűke miatt csak néhány példával igazolok: ÁBTL 3.1.5. O-9150 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. június 9.; ÁBTL 3.1.5. O-9391 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. június 24.; ÁBTL 3.1.5. O-12547/1. 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. augusztus 12.; ÁBTL 2.1. IV/15. 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1951. március 13.
- ⁹⁷ ÁBTL 1.2. 19/1948. számú napi parancs. 1948. szeptember 29.
- ⁹⁸ ÁBTL 1.3. 100/1949. számú napi parancs. 1949. április 30.
- ⁹⁹ ÁBTL 3.1.5. O-12547/1. 168. Jelentés, 1950. május 19.
- ¹⁰⁰ ÁBTL 3.1.5. O-13405/1. 203. Jelentés, 1950. május 31.; ÁBTL 3.1.5. O-12547/1. 2. Szolgálati jelentés, 1950. június 1.
- ¹⁰¹ ÁBTL 3.1.5. O-10275 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. június 2.; ÁBTL 3.1.5. O-9152 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. június 10.; ÁBTL 3.1.5. O-9047 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. június 12.; ÁBTL 3.1.5. O-12817/1. 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. június 30.
- ¹⁰² ÁBTL 3.1.5. O-9938. 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. június 22.; ÁBTL 3.1.5. O-12547/1. 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. augusztus 12.
- ¹⁰³ ÁBTL 3.1.5. O-10275 97. Jelentés, 1950. július 1.; ÁBTL 3.1.5. O-9322 2. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. július 15.; ÁBTL 3.1.5. O-13405/1. 273. Jelentés, 1950. július 20. ÁBTL 3.1.5. O-12547/2. 209. Jelentés, 1950. július 25.; ÁBTL 3.1.5. O-12547/1. 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. augusztus 12.; ÁBTL 3.1.5. O-13405/1. 318. Jelentés, 1950. augusztus 23.
- ¹⁰⁴ ÁBTL 3.1.5. O-13405/1. 347. Jelentés, 1950. szeptember 18., ÁBTL 3.1.5. O-9396 184. Jelentés, 1951. február 9.; ÁBTL 3.1.5. O-9938/1. 41. Jelentés, 1951. május 21.
- ¹⁰⁵ ÁBTL 3.1.5. O-12817/2. 30. Jelentés, 1950. szeptember 18., ÁBTL 3.1.5. O-13405/1. 367. Jelentés, 1950. október 5.; ÁBTL 3.1.5. O-13405/1. 372. Jelentés, 1950. október 9.
- ¹⁰⁶ ÁBTL 1.4. 10-3017/1952. Az Államvédelmi Hatóság vezetője 051/1952. számú parancsa. 1952. november 7.
- ¹⁰⁷ ÁBTL 2.8.1. 23/1953. számú BM parancs. 1953. július 31. (49. kötet)
- ¹⁰⁸ ÁBTL 2.8.1. 200/1953. számú belügyminiszter helyettesi parancs. 1953. október 27.
- ¹⁰⁹ ÁBTL 2.8.1. 172/1954. számú a belügyminiszter első helyettesének parancsa. 1954. március 26. Harmat a parancs szerint operatív szakos tanár volt a Dzerzsinszkij Tiszti Továbbképző Iskolában.
- ¹¹⁰ ÁBTL 2.8.1. 3573/1954. számú parancsa a BM Személyzeti Főosztály vezetőjének. 1954. november 25.
- ¹¹¹ ÁBTL 3.1.5. O-9938. ÁBTL 3.1.5. O-10275.
- ¹¹² ÁBTL 2.8.1. 35/1950. számú az ÁVH vezetőjének I. állományparancsa. 1950. szeptember 1. (28. kötet).
- ¹¹³ ÁBTL 2.8.2.1. 1037. 18. Önéletrajz, 1967. március 22.
- ¹¹⁴ Uo.
- ¹¹⁵ Uo. 20. Rajnai Sándor, a II. alapszervezet elnöke, 1951. május 19.
- ¹¹⁶ ÁBTL 1.1. 248/1946. számú napiparancs. 1946. november 4.
- ¹¹⁷ ÁBTL 2.8.1. 6/a/1948. számú az Államvédelmi Hatóság vezetőjének állományparancsa. 1948. november 3. (I). Sajnos nem sikerült az alosztály feladatkörét beazonosítani.
- ¹¹⁸ Az I/2-d alosztály feladata a társadalmi tömegszervezetekben dolgozó, ellenségesnek minősített személyek felderítése és a kulákoknak nevezett gazdálkodók elleni fellépés volt. Cserényi-Zsitnyáni, 2009.
- ¹¹⁹ ÁBTL 2.8.1. 35/1950. számú az ÁVH vezetőjének I. állományparancsa. 1950. szeptember 1. (28. kötet).
- ¹²⁰ ÁBTL 2.8.1. 50/1950. számú az ÁVH vezetőjének állományparancsa. 1950. december 15. IV. kötet.
- ¹²¹ ÁBTL 2.8.1. 95-2708/1951. Az Államvédelmi Hatóság vezetőjének 44/1951. számú állományparancsa. 1951. november 2. (I).
- ¹²² Fekete, 2013: 386.

-
- ¹²³ ÁBTL 3.1.5. O-11960/2. 79. Jelentés, 1952. december 10.
- ¹²⁴ ÁBTL D. Gy. 10-2517/1953. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 01/1953. számú parancsa. 1953. július 22.
- ¹²⁵ ÁBTL 2.8.1. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének a személyi állományra vonatkozó 23/1953. számú parancsa. 1953. július 31.
- ¹²⁶ ÁBTL 2.8.1. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének a személyi állományra vonatkozó 8/1954. számú parancsa. 1954. március 19.
- ¹²⁷ ÁBTL 2.8.1. 97-2346/1955. A Magyar Népköztársaság belügyminiszter helyettesének a személyi állományra vonatkozó 1144/1955. számú parancsa. 1955. augusztus 1.
- ¹²⁸ Tóth, 2013: 398.
- ¹²⁹ ÁBTL 1.5. 2-3/85/1955. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 85/1955. számú parancsa. 1955. december 24.
- ¹³⁰ ÁBTL 2.8.2.1. 1037. 14/1. Szolgálati adatlap, 1967. március 15.
- ¹³¹ Fekete, 2013: 387.
- ¹³² ÁBTL 2.8.1. 6-200/1957. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 13/1/1957. számú parancsa. 1957. május 3.
- ¹³³ Fekete, 2013: 387.
- ¹³⁴ ÁBTL 2.8.2.1. 1037. 15. Szolgálati adatlap, 1967. március 15.
- ¹³⁵ Uo.
- ¹³⁶ Uo.
- ¹³⁷ Fekete, 2013: 387.
- ¹³⁸ www.abtl.hu/archontologia, Rajnai Sándor életrajza (utolsó letöltés dátuma: 2014. december 5.).
- ¹³⁹ Fekete, 2013: 387.
- ¹⁴⁰ ÁBTL 3.1.5. O-13405/1. 31. Javaslat objektum dosszié nyitására, 1950. szeptember 13.; ÁBTL 3.1.5. O-11543. 1. Javaslat objektum dosszié nyitására, 1950. szeptember 13.
- ¹⁴¹ ÁBTL 2.8.1. 2324. 11. Önéletrajz, 1958. január 20.
- ¹⁴² Uo.
- ¹⁴³ Uo. 11–12.
- ¹⁴⁴ Uo. 12.
- ¹⁴⁵ Uo. 13.
- ¹⁴⁶ ÁBTL 2.8.1. 95-2708/1951. Az Államvédelmi Hatóság vezetőjének 44/1951. számú állományparancsa. 1951. november 2. (I).; ÁBTL 2.8.1. 2324. 13. Önéletrajz, 1958. január 20.
- ¹⁴⁷ Palasik, 2013: 261.
- ¹⁴⁸ ÁBTL 2.8.1. 2324. 12. Önéletrajz, 1958. január 20.; Palasik, 2013: 261.
- ¹⁴⁹ Réh Alajos (1910–?) államvédelmi tiszt. Réh főhadnagyként a Rajk-ügy egyik vizsgálótisztje volt. 1949. október 21-én nevezték ki őrnaggyá. 1952-ben alezredesi rangban az ÁVH III. (Operatív) Főosztályának helyettes vezetője lett. 1953. januárjában a Péter Gábor-ügy kapcsán őrizetbe vették. A vizsgálati fogságból 1953. szeptember 1-jén szabadult. ÁBTL 2.1. VI/53.
- ¹⁵⁰ ÁBTL 2.8.1. 98-1153/1954. A Magyar Népköztársaság belügyminiszter helyettesének a személyi állományra vonatkozó 146/1954. számú parancsa. 1954. március 3. (55. kötet), ÁBTL 2.8.1. 2324. Jámbor Árpád. 12–13. Önéletrajz, 1958. január 20. Az önéletrajza szerint a követségi vonalat bízták rá.
- ¹⁵¹ ÁBTL 2.8.1. 33-203/1955. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 16/9/1955. számú parancsa. 1955. április 2.
- ¹⁵² ÁBTL 2.8.1. 98-2167/55. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 93/1955. számú parancsa. 1955. október 20. Cserényi-Zsitnyányi, 2013: 66.; Palasik, 2013: 261.
- ¹⁵³ ÁBTL 2.8.1. 2324. 13. Önéletrajz, 1958. január 20.; ÁBTL 2.8.1.; uo. 8/1. Szolgálati adatlap, 1962. június 14.
- ¹⁵⁴ Palasik, 2013: 262.
- ¹⁵⁵ ÁBTL 2.8.1. 2324. Jámbor Árpád. 9. Szolgálati adatlap, 1962. június 14.; uo. 17. Igazolás, 1977. május 10.
- ¹⁵⁶ Palasik, 2013: 262.
- ¹⁵⁷ Stöckler Lajos (1897–1960), csipkegyáros. 1944. július 22-től a magyar hatóságok jóváhagyásával újjászervezett Zsidó Tanács tagja, majd a nyilas hatalomátvételt követően az új Zsidó Tanács tényleges vezetője lett. Jelentős szerepe volt a „nagy” gettóban élők ellátásának megszervezésében. 1945-től 1950-ig a Pesti Izraelita Hitközség elnöke volt. 1950-ben a kommunista hatalom az addig önálló három hitközségi szövetséget egy ekkor létrehozott magyarországi szervezetbe, a Magyar Izraeliták Országos Képviselőtétébe kényszerítette, melynek vezetője Stöckler lett. 1953-ben koholt vádak alapján letartóztatták és két évre ítélték, de 1954. február 25-én szabadon bocsátották. Bár 1956. november 30-án rehabilitálták, de az év végén Stöckler Ausztriába emigrált.
- ¹⁵⁸ Varjú János (1908–?), görögkeleti pap. A római katolikus Varjú teológiai tanulmányait részben a nagyváradi római katolikus püspöki szemináriumban, részben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi

karán végezte. 1941-ben tért át a görögkeleti rítusú keresztény vallásra. A Budapesti Görög Alapítású Görögkeleti Magyar Egyházközség papja volt. 1946-ban esperes és adminisztrátori titkár, 1948-ban pátriárkai helynökként vezette az egyházközséget. Személyi dossziéjában az olvasható, hogy 1955-ben „*engedetlen magatartása és visszaélései*” miatt az egyház szolgálatából elbocsátották; ezt követően a civil életben helyezkedett el, kapcsolata az egyházával megszakadt. ÁBTL 3.1.5. O-9396 230. Javaslat, 1956. október 3. Varjú 1956-ban Ausztriába disszidált.

¹⁵⁹ ÁBTL 2.1. IV/44-1. 197–198. Jelentés, 1952. december 22.; ÁBTL 3.1.5. O-9396 195. Jelentés, 1951. november 28.

¹⁶⁰ Sándor István (1914–1953) szalézi szerzetes. Iskolai tanulmányait befejezve 1931-től vasesztergályosként dolgozott. A szalézi rendbe 1936-ban lépett be, és 1946-ban tett örökfogadalmat, mint szerzetes testvér. 1940 és 1949 között a Szalézi Rend rákospalotai nyomdájában dolgozott. Az újpesti Clarisseumban árva munkás és iparos fiatalokkal foglalkozott, akik közül a politikai rendőrség többeket vett fel az állományába. 1949-ben az ÁVH létrehozta a pártórséget, amelybe bekerült Sándor néhány tanítványa is. A továbbra is fennmaradt kapcsolatuk és a már betiltott szerzetesi tevékenység folytatása miatt az államvédelem figyelni kezdte. 1952-ben letartóztatták és az ún. pártórség-perben halálra ítélték. 1953. június 8-án kivégezték. Sándor Istvánt, mint a katolikus egyház mártírhalált elszenvedő tagját, Ferenc pápa engedélyével 2013. október 19-én Budapesten, a Szent István-bazilika előtti téren boldoggá avatták.

¹⁶¹ ÁBTL 3.1.9. V-103455/4. 22–23. Sándor István kihallgatása, 1952. július 30.; uo. 27–29. Sándor István kihallgatása, 1952. július 31.; uo. 33–34. Sándor István kihallgatása, 1952. augusztus 1.

¹⁶² Gereben, 2000: 465–605.; Komoróczy, 2012: 1006–1015.

¹⁶³ Müller, 2012: 56–58.

¹⁶⁴ ÁBTL 2.1. VI/1. 136–191. Péter Gábor és társai ügyében a Budapesti Hadbírószág IX.00365/1953. számú ítélete, 1953. december 24., Uo. 238–246. Péter Gábor és társai ügyében a Katonai Felsőbírószág I.005/1954. számú ítélete, 1954. január 15. A kérdéshez lásd még Gyarmati, 2011: 350.

¹⁶⁵ Kajári, 2000: 157.; Gyarmati–Palasik, 2013: 18–21.

¹⁶⁶ ÁBTL 3.1.5. O-14759/5. 57. Jelentés, 1953. március 27.

¹⁶⁷ ÁBTL 3.1.5. O-12817/8. 90. Jelentés, 1953. március 10.

¹⁶⁸ A Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség az MKP javaslatára 1944. december 31-én Szegeden megalakult, a 15 és 24 éves kor közötti ifjúságot tömörítő tömegszervezet. 1945 februárját követően, amikor a különböző pártok létrehozták a saját ifjúsági szervezeteiket, a MADISZ az MKP irányítása alá került. 1948 márciusában beolvasztotta a Szakszervezeti Tanács ifjúmunkás tömegszervezetének, a Szakszervezeti Ifjúmunkás- és Tanoncmozgalomnak (SZIT) a tagságát is.

¹⁶⁹ Markó (főszerk.), 2002: 480.

¹⁷⁰ ÁBTL 2.1. VI/60. 11. Sós Vera saját kezű feljegyzése, 1953. március 6.

¹⁷¹ Rajk László (1909–1949), politikus. 1946 márciusa és 1948 augusztusa között a Belügyminisztériumot, majd ezt követően a Külügyminisztériumot irányította. Koncepciós perben halálra ítélték és 1949. október 15-én kivégezték.

¹⁷² ÁBTL 2.1. IX/61. Feljegyzés Szücs Ernő volt áv. ezds. [államvédelmi ezredes] által foglalkoztatott hálózati személyekről. 14. Ezt az állítást eddig más forrással még nem sikerült alátámasztani.

¹⁷³ ÁBTL 1.2. 13/1948. számú napi parancs. 1948. szeptember 22.

¹⁷⁴ ÁBTL 1.3. 49/1949. számú napi parancs. 1949. február 28.

¹⁷⁵ ÁBTL 3.1.5. O-14759/1. 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. június 7.; ÁBTL 3.1.5. O-12547/1. 1. Javaslat személyi dosszié nyitására, 1950. augusztus 12.

¹⁷⁶ ÁBTL 3.1.5. O-14759/1. 206–208. Kovács Sándor szombathelyi püspök részvétele a Püspökmolnáriban megtartott koronagyűlésről, 1950. szeptember 25.

¹⁷⁷ A főhadnagyi kinevezésének dátumát a hiányos források miatt eddig még nem sikerült kideríteni, csak a jelentések alján található aláírása alatt szereplő rendfokozat segít az eligazodásban. ÁBTL 3.1.5. O-9938/1. 51. Jelentés, 1951. július 13.

¹⁷⁸ ÁBTL 3.1.5. O-9938/1. 55. Jelentés, 1951. október 19.

¹⁷⁹ ÁBTL 2.8.1. 95-2708/1951. Az Államvédelmi Hatóság vezetőjének 44/1951. számú állományparancsa. 1951. november 2. (I).

¹⁸⁰ ÁBTL 3.1.5. O-9215. 1. Javaslat csoport dosszié nyitására, 1952. január 31.; ÁBTL 3.1.5. O-11960/1. 2. Javaslat csoport dosszié nyitására, 1952. április 30.; ÁBTL 3.1.5. O-10202 1. Javaslat csoport dosszié nyitására, 1952. november 26.; ÁBTL 3.1.5. O-13581/1. 129. Jelentés, 1952. december 20.

¹⁸¹ ÁBTL 3.1.5. O-12817/8. 90. Jelentés, 1953. március 10.

¹⁸² ÁBTL 3.1.5. O-14759/5. 57. Jelentés, 1953. március 27.; ÁBTL 3.1.5. O-13581/1. 144. Jelentés, 1953. április 15.; ÁBTL 3.1.5. O-14759/5. 59. Jelentés, 1953. május 6.; ÁBTL 3.1.5. O-13581/2. 26. Jelentés, 1953. május 11.

¹⁸³ ÁBTL 2.8.1. 95-4204/1953. Az Államvédelmi Hatóság vezetőjének 18/1953. számú állományparancsa. 1953. április 17. (I). (44. kötet). Ezt az adatot eddig, egy állományparancson kívül, más forrással még nem sikerült alátámasztani.

¹⁸⁴ ÁBTL 1.4. 10-1011/1953. Az Államvédelmi Hatóság vezetőjének 042/1953. számú parancsa. 1953. július 6. (5. kötet).

¹⁸⁵ ÁBTL 3.1.5. O-14759/5. 61. Jelentés, 1953. július 7.; ÁBTL 3.1.5. O-12817/8. 101. Jelentés, 1953. július 13.

¹⁸⁶ ÁBTL 2.8.1. 54/4/1953. számú belügyminiszter-helyettesi parancs. 1953. szeptember 26. Ugyanekkor bocsátották el feleségét is a IX. Osztály állományából. ÁBTL 2.8.1. 54/7/1953. számú belügyminiszter-helyettesi parancs. 1953. szeptember 26.

¹⁸⁷ Markó (főszerk.), 2002: 480.

¹⁸⁸ ÁBTL 2.8.1. 95-4204/1953. Az Államvédelmi Hatóság vezetőjének 18/1953. számú állományparancsa. 1953. április 17. (I). (44. kötet).

¹⁸⁹ ÁBTL 3.1.5. O-9391 146. Jelentés Csiki Gábor unitárius püspöki helynökről, 1953. március 5.

¹⁹⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11538 29. Javaslat objektum dossié [sic!] nyitására, 1953. március 24.; ÁBTL 3.1.5. O-18635/1. 85. Javaslat objektum dossié [sic!] nyitására, 1953. március 24.

¹⁹¹ ÁBTL 2.1. 76-1286/1953. Szolgálati jegy, 1953. május 25.

¹⁹² ÁBTL 2.8.1. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének a személyi állományra vonatkozó 23/1953. számú parancsa. 1953. július 31.

¹⁹³ ÁBTL 2.8.1. 98-94/1954. A BM Személyzeti Főosztálya vezetőjének 93/1954. számú parancsa. 1954. január 9.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

- 1.1. Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztályának (PRO) iratai
  - 1.2. Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának (ÁVO) iratai
  - 1.3. Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságának (BM ÁVH) iratai
  - 1.4. Államvédelmi Hatóság (ÁVH) iratai
  - 1.5. Egyesített Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek iratai
  - 2.1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga
IV/15.	Dr. Gálos Henrik
IV/44-1.	Zsidó Hitközség
V/4-a.	Vándor Ferenc, Bolgár Pál, Radványi Dezső
VI/1-a.	Péter Gábor
VI/1-c/1.	Péter Gábor és társai perújítási ügye
VI/5.	Décsi Gyula
VI/53.	Réh Lajos

	XI/4.	Javaslatok a BM és az ÁVH szervezeti felépítésére
	XI/5.	Parancsok, utasítások, szervezeti felépítés
2.2.1.		Operatív nyilvántartások
	II/14. 6.	Ákos Miklós
2.8.1.		Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
	2328	Jámbor József
2.8.2.1.		BM III/I. Csoportfőnökség titkos és szigorúan titkos állományú beosztottainak iratai
3.1.2.		Munka dossziék
	M-37696/2.	„Fehérvári”
3.1.5.		Operatív dossziék
	O-9047	Bereczky Albert
	O-9150	Ravasz László
	O-9152	Győri Elemér
	O-9215	Ökumenikus Bizottság Újjáépítési Osztálya
	O-9322	Horváth Konstantin Gyula
	O-9391	dr. Csiki Gábor
	O-9396	Varjú János
	O-9938	Burka Kelemen
	O-9938/1.	Burka Kelemen
	O-10202	„Katolikus lányok”
	O-10275	P. Schrotty Pál
	O-11538	Győri rk. egyházmegye
	O-11543	Görögkeleti Egyházak
	O-11960/1.	„Kertészek”

	O-11960/2.	„Kertészek”
	O-12547/1.	Badalik Bertalan
	O-12547/2.	Badalik Bertalan
	O-12817/1.	Hamvas Endre
	O-12817/2.	Hamvas Endre
	O-12817/8.	Hamvas Endre
	O-13405/1.	Római katolikus püspöki kar
	O-13581/1.	Kisberk Imre
	O-14759/5.	Kovács Sándor
	O-18635/1.	„Váci püspökségen lévő reakció”
3.1.8.	Archív számon kezelt operatív dossziék	
	Sz-222/2-18.	Mindszenty József
3.1.9.	Vizsgálati dossziék	
	V-700/5.	Mindszenty ügy
	V-103455/4.	Zana Albert
D. Gy.	Dokumentum Gyűjtemény	

Nyomtatásban megjelent források

A Magyar Dolgozók Pártja, 1951

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége, Politikai Bizottságának és Szervező Bizottságának fontosabb határozatai. Budapest, Szikra Nyomda.

Mindszenty, 1989

Mindszenty József: *Emlékirataim.* Budapest, Szent István Társulat.

Hivatkozott irodalom

Balogh, 1997

Balogh Margit: Egyházak a szovjet rendszerben (1945–1989). In *Magyarország a XX. században.* II. kötet. Főszerkesztő: Kollega Tarsoly István. Szekszárd, Babits Kiadó.

Balogh, 2002

Balogh Margit: *Mindszenty József*. Budapest, Elektra Kiadóház.

Balogh–Gergely, 2005

Balogh Margit – Gergely Jenő: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005*. II. kötet. Budapest, História – Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet.

Bara, é. n.

Bara Zsuzsanna: Az ismeretlen prozopográfia.
http://www.kodolanyi.hu/nevelestortenet/?act=menu_tart&rovat_mod=archiv&eid=35&rid=28&id=273

Bánkuti, 2010

Bánkuti Gábor: A túlélés alternatívái. A Jezsuita Rend és az ÁVH 1953–56. In *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989*. Szerkesztette: Bánkuti Gábor és Gyarmati György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó.

Boreczky, 1999

Boreczky Beatrix: Az Államvédelmi Hatóság szervezete, 1950–1953. In *Trezor I. A Történeti Hivatal évkönyve, 1999*. Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal.

Bölgöny, 1992

Bölgöny József: *Magyarország kormányai 1848–1992*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Cseh, 1999

Cseh Gergő Bendegúz: A magyar állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlata, 1945–1990. In *Trezor I. A Történeti Hivatal évkönyve, 1999*. Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal. 73–74.

Cserényi-Zsitnyányi, 2009

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953). *Betekintő*, 2. sz. www.betekinto.hu/2009_2_cserenyi_zsitnyanyi

Cserényi-Zsitnyányi, 2013

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: A Belügyminisztérium szervezeti változásai 1953–1956. In *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara 1953–1956*. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó.

Engel, 1998

Engel Pál: Prozopográfia. In *A történelem segédtudományai*. Szerkesztette: Bertényi Iván. Budapest, Pannonica–Osiris Kiadó.

Fallenbüchl, 1986

Fallenbüchl Zoltán: Archontológia. In *A történelem segédtudományai*. Szerkesztette: Kállay István. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Történelem Segédtudományai Tanszék.

Fekete, 2013

Fekete Edit: Rajnai Sándor. In *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara 1953–1956*. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – L'Harmattan Kiadó. 386.

Gábor, 2011

Gábor Róbert: *Az igazi szociáldemokrácia. Küzdelem a kommunizmus és a fasizmus ellen, 1944–1948*. Budapest, Századvég Kiadó.

Gereben, 2000

Gereben Ágnes: *Antiszemitizmus a Szovjetunióban*. Budapest, PolgART Könyvkiadó.

Gergely, 1985

Gergely Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon, 1944–1971*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

Gyarmati, 1999

Gyarmati György: Kádár János és a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága. Fordulat és folyamatosság a kommunista párt politikájában, 1948-ban. In *Trezor 1. A Történelmi Hivatal évkönyve, 1999*. Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történelmi Hivatal.

Gyarmati, 2000

Gyarmati György: Ha tied az ÁVO, tied a hatalom... In *Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről*. Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történelmi Hivatal.

Gyarmati, 2002

Gyarmati György: *A politika rendőrsége Magyarországon a Rákosi-korszakban*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem. /Habilitációs Füzetek, 1./

Gyarmati, 2011

Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956*. Budapest, ÁBTL–Rubicon.

Gyarmati–Palasik, 2013

Gyarmati György – Palasik Mária: Az ÁVH intézménytörténetének társadalmi-politikai környezete 1953–1956. In *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara 1953–1956*. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – L'Harmattan Kiadó.

Jobst, 2010

Jobst Ágnes: Dokumentum az államvédelmi tisztképzés megindításáról, 1948. *Betekintő*, 2. sz. www.betekinto.hu/2010_2_jobst.

Kajári, 2000

Kajári Erzsébet: Az egységesített Belügyminisztérium államvédelmi tevékenysége, 1953–1956. In *Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről*. Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal.

Kiss–Soós–Tabajdi, 2012

Kiss Réka – Soós Viktor Attila – Tabajdi Gábor: *Hogyan üldözzünk egyházakat? Állambiztonsági tankönyv tartótiszteknek*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.

Komoróczy, 2012

Komoróczy Géza: *A zsidók története Magyarországon 1849-től napjainkig*. II. kötet. Pozsony, Kalligram Kiadó.

Kozáry, 2000

Kozáry Andrea: Az ÁVH Dzerzsinszkij tisztképző iskolájának megindítása, kezdeti tevékenysége. In *Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről*. Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal.

Köbel, 2000

Köbel Szilvia: Az Állami Egyházügyi Hivatal működése az '50-es években (1951–1959). *Magyar Közigazgatás*, 8. sz. 504–512.

Köbel, 2001

Köbel Szilvia: Az Állami Egyházügyi Hivatal működése az újjászervezéstől a megszűnésig (1959–1989). *Magyar Közigazgatás*, 10. sz. 608–618.

Köbel, 2005

Köbel Szilvia: „*Oszd meg és uralkodj!*” *Az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945–89 között*. Budapest, Rejtjel Kiadó.

Köpeczi Bócz, 2004

Köpeczi Bócz Edit: *Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Krauhulcsán–Müller, 2009

A magyar politikai rendőrség, 1944. december – 1946. október. In *Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből*. 1. kötet. *A politikai rendészeti osztályok 1945–1946*. Szerkesztette: Krauhulcsán Zsolt – Müller Rolf. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó.

Krahulcsán, 2013

Krahulcsán Zsolt: *A párt belügye. A politikai rendőrség és az MSZMP a korai Kádár-korszakban 1956–1962.* Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó.

Markó (főszerk.), 2002

Új Magyar Életrajzi Lexikon. III. köt. H–K. Főszerkesztő: Markó László. Budapest, Magyar Könyvklub.

Mészáros, 1993

Mészáros István: *Kimaradt tananyag.* I. köt. *A diktatúra és az egyház 1945–1956.* Budapest, Márton Áron Kiadó.

M. Kiss, 2000

M. Kiss Sándor: Péter Gábor Államvédelmi Hatósága, 1950–1953. In *Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről.* Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal.

Müller, 2012

Müller Rolf: *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban.* Budapest, Jaffa Kiadó.

Palasik, 2000

Palasik Mária: A politikai rendőrség háború utáni megszervezése. In *Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről.* Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal.

Palasik, 2013

Palasik Mária: Jámbor Árpád. In *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara 1953–1956.* Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 261.

Papp, 2014

Papp István: A magyar Jud Süß. Kádár Lajos Ártatlanok? című színdarabjának története. II. rész. *Betekintő*, 4. sz.
http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2014_4_papp.pdf

Péter (főszerk.), 2000

Új Magyar Irodalmi Lexikon. I. köt. A–Gy. Főszerkesztő: Péter László. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Scheibner, 2014

Scheibner Tamás: *A magyar irodalomtudomány szovjetizálása. A szocialista realista kritika és intézményei 1945–1953.* Budapest, Ráció Kiadó.

Szántó, 1990

Szántó Konrád: *Az Egyházügyi Hivatal titkai.* Budapest, Mécses Kiadó.

Tabajdi, 2013

Tabajdi Gábor: *A III/III. krónikája*. Budapest, Jaffa Kiadó.

Tomka, 2005

Tomka Ferenc: *Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945–1990 és az ügynökkérdés*. Budapest, Szent István Társulat.

Tóth, 2013

Tóth Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete 1945–1990. In *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962*. Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz és Okváth Imre. Budapest, ÁBTL–L'Harmattan.

Vörös, 2009

Vörös Géza: Állambiztonság és egyházak. *Egyháztörténeti Szemle*, 4. sz. 3–19.

Vörös, 2013

Vörös Géza: „Bárkit el lehet ítélni...” Mindszenty bíboros Rákosi politikai rendőrségének célkeresztjében, 1945–1949. [I.] *Kommentár*, 6. sz. 77–91.

Vörös, 2014

Vörös Géza: „Bárkit el lehet ítélni...” Mindszenty bíboros Rákosi politikai rendőrségének célkeresztjében, 1945–1949. [II.] *Kommentár*, 1. sz. 53–61.